

Перспективи використання наближеного до природи лісівництва та інтегрованого управління ландшафтними пожежами в контексті змін клімату, післявоєнного відновлення та реформування лісової галузі України

Зібцев С.В.,

Кафедра лісівництва, Національний університет біоресурсів та природокористування України

Регіональний Східноєвропейський центр моніторингу пожеж

План

1. **Сучасний стан лісів в контексті впливу змін клімату та війни**
2. Правові підстави, позитивні зміни та можливі ризики для впровадження наближеного до природи лісівництва та охорони лісів від пожеж при реформуванні лісового господарства України
3. Стан формування лісів в Україні протягом останніх десятиліть (не лісокористування!!!)
4. Поточний стан підготовки до пожежонебезпечного періоду 2023 року
5. Висновки та рекомендації

1) Річна площа лісових пожеж, га

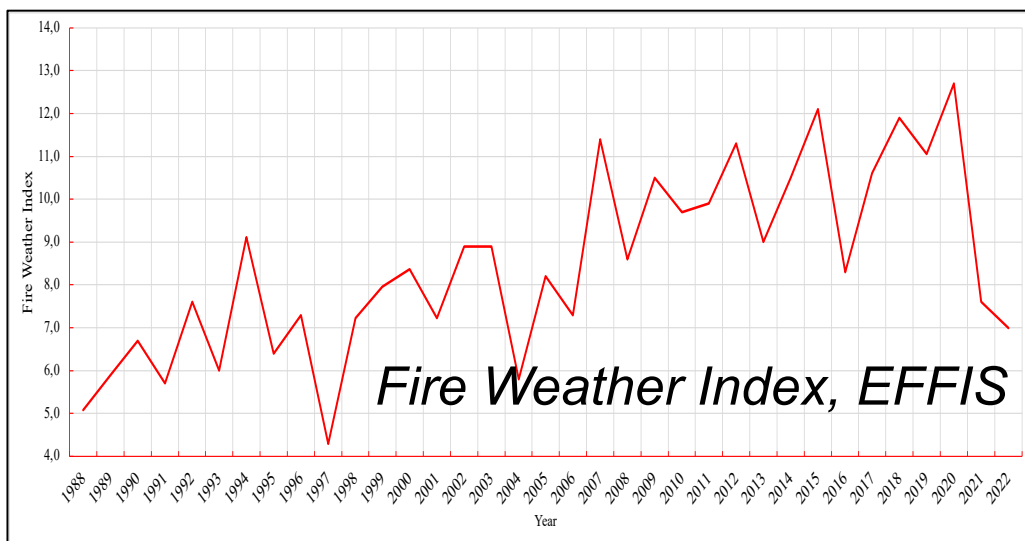
- 1980-1990: 3.000–5.000
- 1991-2010: 5.000–10.000
- 2015: 20.000
- 2020: 200.000 (17 fatalities, 22 villages burned)
- 2022 (II-XII): 313.000 ha

2) Загибель лісів від шкідників лісу, га

2016-2018 рр.: 420 000 га

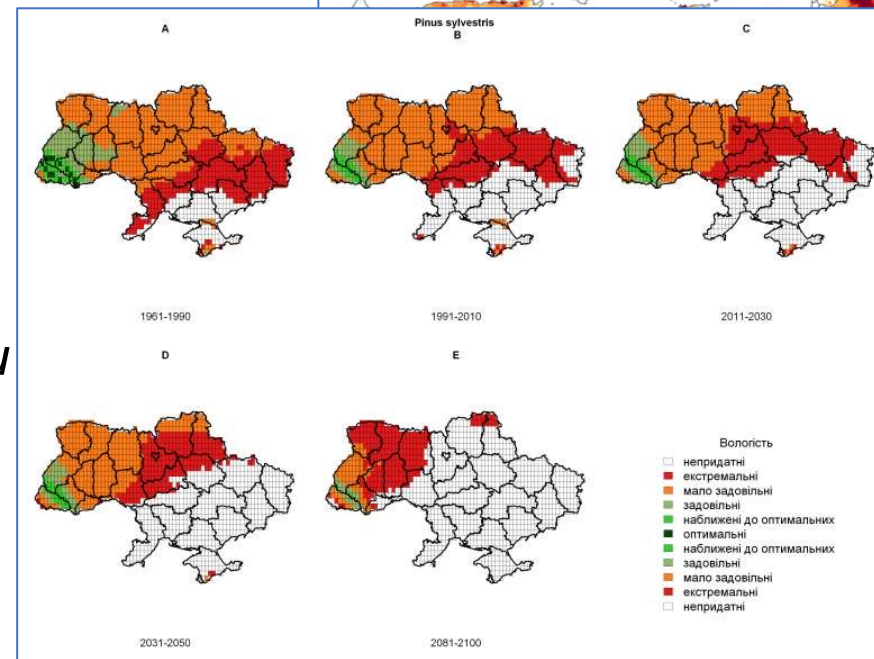
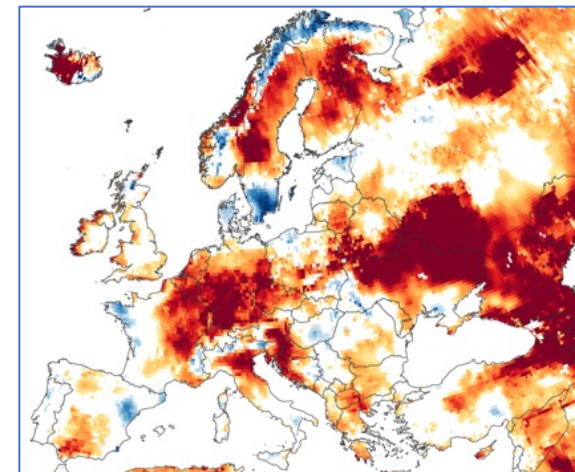
2000-2020 рр. штучні ялинники Карпат (300 тис. га)

3) Є наукові докази деградації та дефрагментації лісів

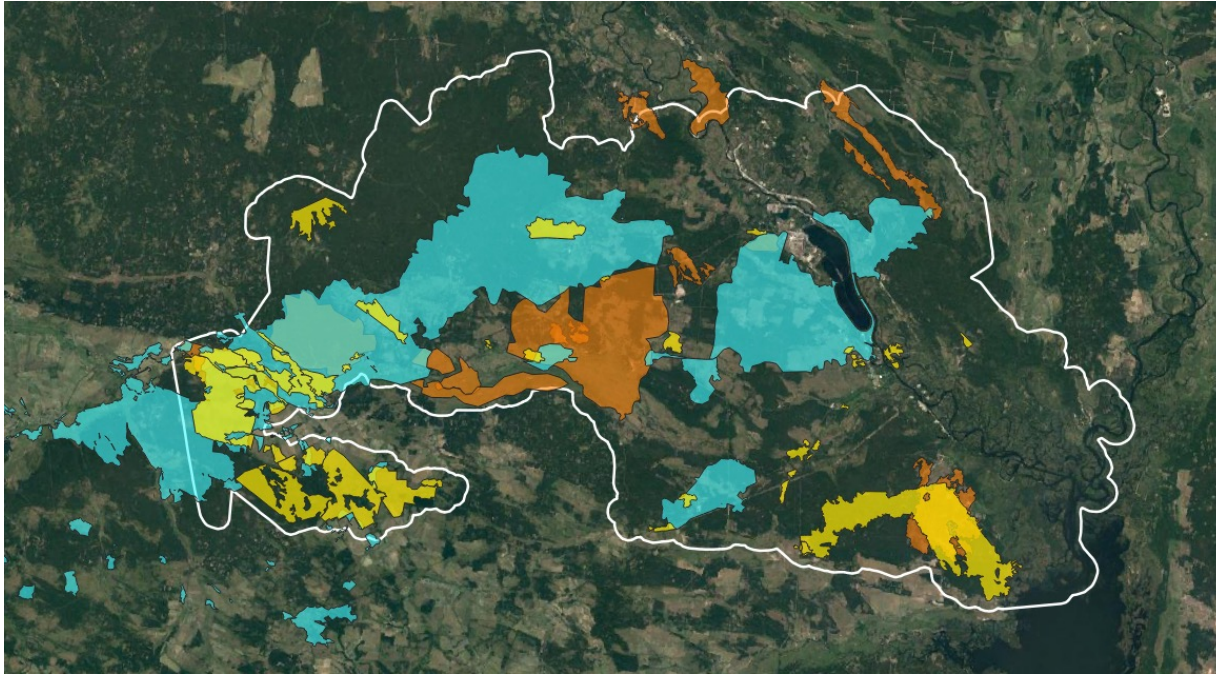
Прогноз
змін
кліматичних
умов для
сосни

Падіння РГВ
в Європі
(NASA,
2020)

Shvidenko et al., ClimaEast Project

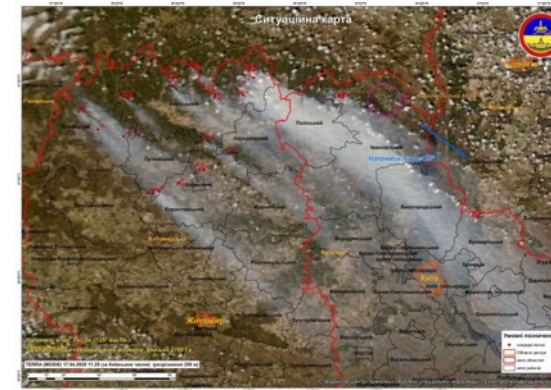
Зона відчуження: впливу змін клімату, війни та радіоактивного забруднення : великі пожежі 2015, 2020, 2022

2022

2020

< 1992-2015

Пожежі пов'язані із змінами клімату 2015-2020: **~100 000 га**
Пожежі зумовлені війною 2022: **~25 000 га**

Висновки щодо стану лісів та змін клімату

1. На офіційному рівні проблема всихання лісів внаслідок різних причин протягом 2000-2020 рр. не визнана як наслідок зміни клімату.
2. Комплексних досліджень з цього приводу не проведено.
3. Зміни у НПА та практиці ведення лісового господарства не запропоновані лідерами галузі (лісовідновлення, природне поновлення, рубки догляду у молодняках тощо) (Державна стратегія, 2021);

План

1. Сучасний стан лісів в контексті впливу змін клімату та війни
2. **Правові підстави, позитивні зміни та можливі ризики для впровадження наближеного до природи лісівництва та охорони лісів від пожеж при реформуванні лісового господарства України**
3. Стан формування лісів в Україні протягом останніх десятиліть
4. Ризики пожеж та поточний стан підготовки до пожежонебезпечного періоду
5. Висновки та рекомендації

17 цілей сталого розвитку ООН повинні бути основою управління лісами

Перший етап реформування. Постанова КМУ №1003 від 7.09.22

2. МЕТА ТА ПРЕДМЕТ ДІЯЛЬНОСТІ ФІЛІЇ

2.1. Філія створена з метою одержання Підприємством прибутку від здійснення на промисловій та комерційній основі господарської діяльності, яка направлена на ведення лісового господарства, охорону, захист, раціональне використання та відтворення лісів; ведення мисливського господарства, як спеціалізований підрозділ для ведення мисливського господарства; охорони, відтворення та раціонального використання державного мисливського фонду на території мисливських угідь, наданих у користування Підприємству. Всі фінансові взаємовідносини між Філією та Підприємством регулюються наказами Генерального директора Підприємства.

Такий підхід є продовженням радянського підходу до лісу, закріпленого у Лісовому Кодексі України (2004) у вигляді терміну «постійні лісокористувачі») (а не лісогосподарські підприємства) та реформ Віктора Януковича 2010 р. коли Державний комітет лісового господарства України був перетворений на Державне агентство лісових ресурсів України - отже цілі лісового господарства від сталого управління лісами були звужені до заготівлі лісових ресурсів. Необхідно переходити у законодавстві до терміну стале управління лісами.

Розділ 2. ОСОБЛИВОСТІ УТВОРЕННЯ І ФУНКЦІОНУВАННЯ АКЦІОНЕРНОГО ТОВАРИСТВА

- Стаття 2. Особливості утворення Акціонерного товариства
- Стаття 3. Статутний капітал Акціонерного товариства
- Стаття 4. Управління об'єктами державної власності в лісовій галузі, які не входять до складу статутного капіталу Акціонерного товариства
- Стаття 5. Правонаступництво
- Стаття 6. Особливості розпорядження майном акціонерного товариства
- Стаття 7. Особливості управління об'єктами державної власності в лісовій галузі, які не увійшли до статутного капіталу Акціонерного товариства
- Стаття 8. Органи управління Акціонерного товариства
- Стаття 9. Особливості функціонування Акціонерного товариства
- Стаття 10. Особливості здійснення фінансово-господарської діяльності Акціонерного товариства
- Стаття 11. Особливості здійснення діяльності Акціонерного товариства на ринку деревини
- Стаття 12. Особливості здійснення охорони і захисту лісів, наданих в постійне лісокористування Акціонерному товариству
- Стаття 13. Відповідальність за порушення вимог цього Закону

Стаття 10. Особливості здійснення фінансово-господарської діяльності Акціонерного товариства

- Основними плановими документами Акціонерного товариства є **Стратегія розвитку акціонерного товариства та фінансовий план.**
- При розробці та затвердженні щорічних планів розвитку обов'язково враховуються показники нормативів витрат Акціонерного товариства у відсотковому співвідношенні відповідно до планового чистого прибутку, за рахунок яких формуються відповідні фонди розвитку.
- Плани розвитку Акціонерного товариства, за рішенням Наглядової ради можуть формуватися за рахунок наступних фондів: фонд лісовідновлення та лісорозведення, фонд капітального будівництва, **фонд охорони і захисту лісів**, **фонд протипожежних заходів**, фонд цифровізації, фонд гарантування позик, амортизаційний фонд, резервний фонд, фонд розвитку інновацій і наукових досліджень та інші фонди передбачені статутом Акціонерного товариства.

Стаття 12. Особливості здійснення охорони і захисту лісів, наданих в постійне лісокористування Акціонерному товариству

1. Заходи із забезпечення охорони лісів від пожеж, незаконних рубок, захист від шкідників і хвороб, пошкодження внаслідок антропогенного та іншого шкідливого впливу здійснюються працівниками державної лісової охорони та лісової охорони відповідно до Лісового кодексу України.
2. У складі Акціонерного товариства створюється організаційний функціонально-відокремлений структурний **підрозділ** лісової охорони, на **яких** покладаються обов'язки щодо заходів охорони лісів від пожеж, незаконних рубок та інших правопорушень лісового та природного законодавства, захисту лісів від шкідників.
3. Працівникам такого підрозділу забороняється здійснювати будь-яку господарську діяльність пов'язану із заготівлею та реалізацією деревини.

4. Внести зміни до таких законодавчих актів України:

1) У Лісовому Кодексі України (Відомості Верховної Ради України, 1994, № 17, ст.99)

пункт 6 статті 28¹ викласти в такій редакції:

- «6) **координує** здійснення заходів з охорони лісів від пожеж, незаконних рубок та інших порушень лісового та природоохоронного законодавства, захисту від шкідників і хвороб;»;

пункт 8 статті 28¹ викласти в такій редакції:

- «8) бере участь у підготовці, перепідготовці та підвищенні кваліфікації кадрів для лісового господарства, в тому числі надає консультації та проводить навчання власників лісів і постійних лісокористувачів;»;

пункт 10 частини першої статті 37 викласти в такій редакції:

- «**здійснення охорони лісів від пожеж** та порушень лісового та природоохоронного законодавства;»;

у статті 70:
частину четверту викласти в такій редакції:

- «Деревина заготовляється також під час здійснення лісогосподарських заходів, не пов'язаних з використанням лісових ресурсів (поліпшення якісного складу лісів), та під час проведення рубок та робіт, пов'язаних і непов'язаних з веденням лісового господарства (рубка небезпечних дерев, розчищення смуг вздовж кордону, просік уздовж ліній зв'язку, електромереж, інших інженерних споруд, лісових ділянок, вкритих лісовою рослинністю, у зв'язку з потребами надрокористування, будівництвом гідровузлів, трубопроводів, шляхів, розширення (розчищення) існуючих інженерних споруд, охоронних зон тощо).»;

у статті 86:
після частини третьої доповнити новою частиною такого змісту:

у частині четвертій:

- після слова «авіації» доповнити словами «та безпілотних літальних апаратів»;
- слова «забезпечує формування державної політики» замінити словами «реалізує державну політику»;

статтю 89 викласти в такій редакції: «Стаття 89. Здійснення охорони і захисту лісів

Охорону і захист лісів на території України здійснюють:

- державна лісова охорона, яка діє у складі ЦОВВ, що реалізує державну політику у сфері лісового господарства, його територіальних органів та органу виконавчої влади Автономної Республіки Крим з питань лісового господарства; окремих підприємств, установ і організацій, що належать до сфери їх управління;
- лісова охорона власників лісів і постійних лісокористувачів.

Працівники державної лісової охорони та лісової охорони власників лісів і постійних лісокористувачів повинні мати відповідну фахову лісівничу освіту.

Працівникам державної лісової охорони забороняється самостійно приймати участь у роботах, пов'язаних із заготівлею деревини.

Державна лісова охорона має статус правоохоронного органу.

Порядок діяльності державної лісової охорони та лісової охорони власників лісів і постійних лісокористувачів, а також перелік посад, що відносяться до них, визначаються положенням, що затверджується Кабінетом Міністрів України.»

доповнити статтею 91-1 такого змісту:

«Стаття 91-1. Повноваження посадових осіб лісової охорони власників лісів і постійних лісокористувачів

- Посадові особи лісової охорони на відповідній території постійного лісокористувача мають право:
- 1) **складати протоколи відповідно до законодавства про адміністративні правопорушення, про правопорушення у сфері охорони, захисту, використання та відтворення лісів;**
- 2) у разі неможливості встановлення особи правопорушника лісового законодавства на місці вчинення правопорушення доставляти його до органів Національної поліції або в органи місцевого самоврядування для складення протоколу про адміністративне правопорушення;
- 3) надсилати у відповідні державні органи матеріали про притягнення осіб, які порушили лісове законодавство до дисциплінарної, адміністративної і кримінальної відповідальності;
- 4) проводити у випадках, встановлених законом, фотографування, звукозапис, кінозйомку і відеозапис як допоміжний засіб для запобігання порушенням у сфері охорони, захисту, використання та відтворення лісів;
- 5) викликати громадян, у тому числі посадових осіб, для одержання від них усних або письмових пояснень у зв'язку з порушенням ними лісового законодавства;
- 6) визначати за затвердженими таксами і методиками розмір шкоди, заподіяної лісу;
- 7) подавати позови до суду про відшкодування втрат лісогосподарського виробництва, повернення самовільно або тимчасово зайнятих лісових ділянок, строк користування якими закінчився;
- 8) **вносити пропозиції відповідним органам виконавчої влади щодо заборони відвідування лісів населенням і в'їзду до них транспортних засобів у період високої пожежної небезпеки.**

«Стаття 92. Соціально-правовий захист посадових осіб державної лісової охорони та лісової охорони власників лісів і постійних лісокористувачів (1).

- Держава гарантує захист честі, гідності, **здоров'я, життя**, майна посадових осіб державної лісової охорони та лісової охорони власників лісів і постійних лісокористувачів і членів їх сімей від злочинних посягань та інших протиправних дій.
- Посадові особи державної лісової охорони та лісової охорони власників лісів і постійних лісокористувачів підлягають загальнообов'язковому **державному соціальному страхуванню** відповідно до законодавства про загальнообов'язкове державне соціальне страхування.

Одноразова грошова допомога у разі загибелі (смерті), інвалідності або часткової втрати працездатності без встановлення інвалідності посадової особи державної лісової охорони та лісової охорони власників лісів і постійних лісокористувачів (далі – одноразова грошова допомога), – гарантована державою соціальна виплата, що призначається і виплачується особам, які згідно з цим Законом мають право на її отримання, у разі:

- загибелі (смерті) посадової особи державної лісової охорони та лісової охорони власників лісів і постійних лісокористувачів **під час виконання нею службових обов'язків**;
- смерті посадової особи державної лісової охорони та лісової охорони власників лісів і постійних лісокористувачів, що настала **внаслідок нещасного випадку**, що мали місце в період виконання нею службових обов'язків;

у статті 99:
частину першу доповнити абзацом четвертим такого змісту:

- «створення сприятливих умов для інвестиційного розвитку, шляхом застосування фінансових інструментів (в тому числі карбонових сертифікатів), спрямованих на зменшення емісії та збільшення абсорбції вуглекислого газу лісами (поглиначами вуглецю).»;
- доповнити частиною п'ятою такого змісту:
- «Впровадження фінансових інструментів економічного стимулювання, спрямованих на зменшення емісії та збільшення абсорбції вуглекислого газу лісовими ресурсами (поглиначами вуглецю) визначаються законами України.»;

Висновок щодо впливу реформування ЛГ

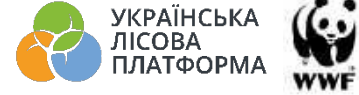
- Реформування є зміною організаційно-правової форми ведення лісового господарства. Цілі та інструменти лісоуправління регламентуються Лісовим кодексом. Досягнення цілей підвищення стійкості лісів до змін клімату та пожеж можливо і за старої і за нової системи.
- Ключовою умовою досягнення цілей СУЛ є лідерство, освіта та пріоритетність лісівничих цілей ЛГ над економічними для досягнення паритету поколінь.
- У проєкті закону представлено ряд прогресивних пропозицій стосовно розділення функцій економічних та охорони лісу, підвищення контролю за порушеннями лісового законодавства тощо.
- Організаційно-правова форма АТ «Ліси України» згідно проєкту закону спрямована на отримання економічного прибутку. В той же час, ліси України виконують важливі біологічні, екологічні та соціальні функції про пріоритетність яких не згадується у проєкті закону.
- Як будуть наповнюватись фонди охорони лісів від пожеж, як будуть забезпечені охорона біорізноманіття та лісових ґрунтів, генетичного фонду лісів у лісах 4 категорії, скільки відсотків від чистого прибутку буде виділятися на ці цілі не визначено. Всі ці види діяльності збиткові.
- Не визначено також як буде забезпечена участь громад в управління лісовими ресурсами.

План

1. Сучасний стан лісів в контексті впливу змін клімату та війни
2. Правові підстави, позитивні зміни та можливі ризики для впровадження наближеного до природи лісівництва та охорони лісів від пожеж при реформуванні лісового господарства України
3. **Стан формування лісів (рубки догляду в молодняках та середньовікових) в Україні протягом останніх десятиліть (не лісокористування!!!)**
4. Потенціал збільшення частки наближеного до природи лісівництва в сосняках та дібровах
5. Поточний стан підготовки до пожежонебезпечного періоду 2023 року
6. Висновки та рекомендації

Стан формування лісів (рубки догляду в молодняках та середньовікових) в Україні протягом останніх десятиліть (не лісокористування!!!)

- Десятиліттями пріоритетом ЛГ є економічна діяльність, соціальний захист колективу, виплата податків, розвиток матеріальної бази підприємств.
- Ці задачі вирішуються за рахунок РГК та санрубок. Значна увага приділяється реалізації.
- Стан, продуктивність та стійкість майбутніх лісів не є пріоритетом діяльності ЛГ. Рубки догляду в молодняках проводяться в недостатній кількості (площа та інтенсивність). Сталої практики відбору дерев в рубку та залишення дерев майбутнього не сформовано. Культура вирощування лісів для майбутніх поколінь не сформована.
- Програм вирощування оптимальних деревостанів не розроблено. В результаті у віці РГК запас товарної деревини на 30-50% нижче потенційного, що становить мільйони недоотриманих м³ і відповідних прибутків.
- Потенціал біомаси молодняків не використовується хоча є ринковий попит на неї.
- В подальшому обсяги РД в молодняках і проріджень в умовах реформування зменшуватимуться (виконуватимуться плани по площі з мінімальною вибіркою, а не орієнтуватимуться на лісівничі потреби) оскільки заходи дуже затратні.
- Можливо будуть використовуватись харвестери для РГК. Важливо направляти невеликі харвестери на РД з вибіркою до 40 м³/га.
- Ліси захаращуватимуться ламанню і сухостоєм, наближаючись до природного стану, їх чекатимуть пожежі.

План

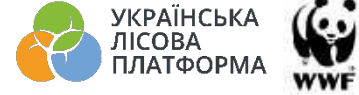
1. Сучасний стан лісів в контексті впливу змін клімату та війни
2. Правові підстави, позитивні зміни та можливі ризики для впровадження наближеного до природи лісівництва та охорони лісів від пожеж при реформуванні лісового господарства України
3. Стан формування лісів (рубки догляду в молодняках та середньовікових) в Україні протягом останніх десятиліть (не лісокористування!!!)
4. **Потенціал збільшення частки наближеного до природи лісівництва в сосняках та дібровах**
5. Поточний стан підготовки до пожежонебезпечного періоду 2023 року
6. Висновки та рекомендації

Потенціал збільшення частки наближеного до природи лісівництва в сосняках та дібровах

Фото: Дудко А.Ф. (Чернігівська обл.), Мілаковський Б. (Луганська обл.)

- Від 20 до 40% лісосік РГК може бути відтворено природним поновленням (до 40 тис. шт. га, не кожен рік, у насіннєвий рік та без посухи). Можливі часткові ЛК. Для його збереження необхідний догляд аналогічний ЛК, проте переваги очевидні.
- В подальшому лісівничими заходами формується складний мішаний різновіковий деревостан стійкий до змін клімату.
- Практики ЛГ не вважають природне поновлення надійним способом лісовідтворення. Є очікування, що ЛК дозволять сформувати високопродуктивні деревостани, яке не враховує реалій

План

1. Сучасний стан лісів в контексті впливу змін клімату та війни
2. Правові підстави, позитивні зміни та можливі ризики для впровадження наближеного до природи лісівництва та охорони лісів від пожеж при реформуванні лісового господарства України
3. Стан формування лісів (рубки догляду в молодняках та середньовікових) в Україні протягом останніх десятиліть (не лісокористування!!!)
4. Потенціал збільшення частки наближеного до природи лісівництва в сосняках та дібровах
5. **Поточний стан підготовки до пожежонебезпечного періоду 2023 року**
6. Висновки та рекомендації

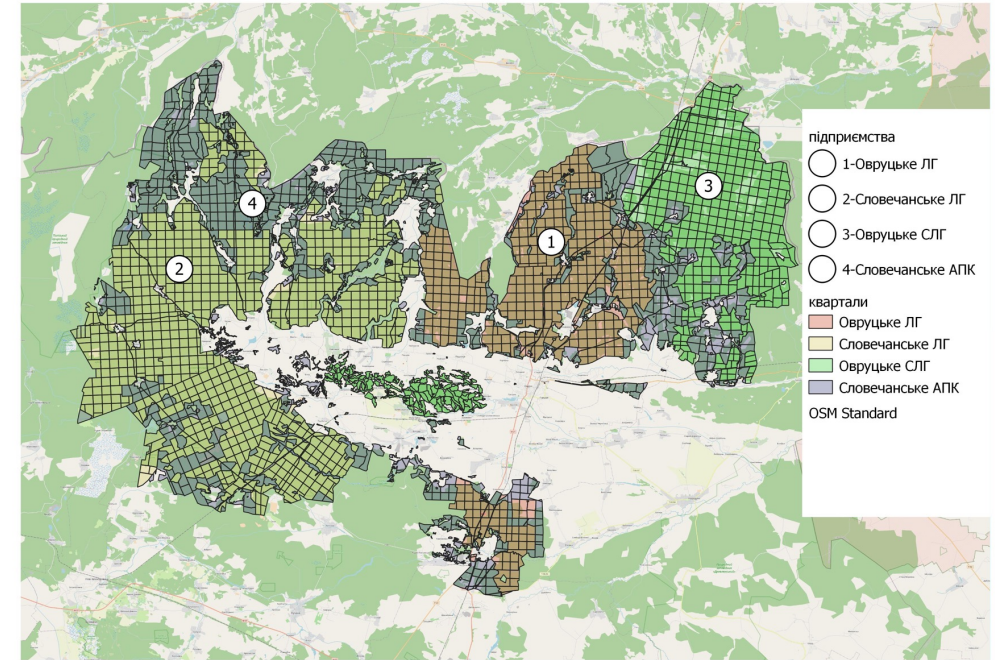
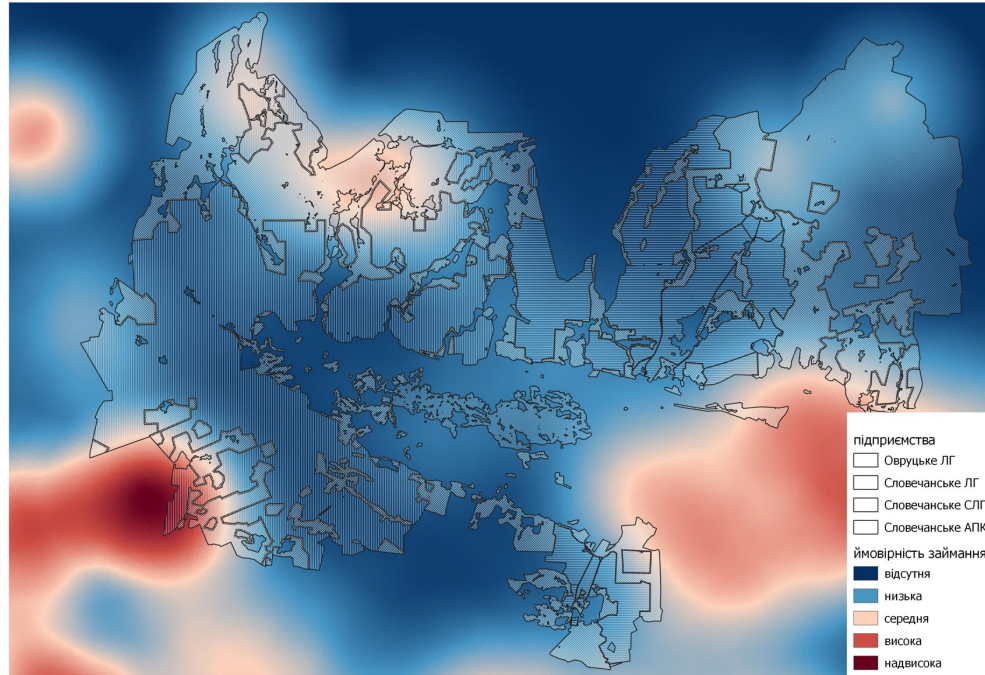

Поточний стан підготовки до пожежонебезпечного періоду 2023 р.

Позитив.

- Очікується підвищення контролю джерел вогню за рахунок вивільнення лісової охорони від діяльності пов'язаної з заготівлею деревини.
- За кількістю лісової охорони, ЛПС, пожежних автомобілів змін поки, що не відбулося, отже час реагування не змінився. У випадку великої пожежі - більше засобів буде направлено на гасіння оскільки це одна філія. *(Пожежний період ще не розпочався!!!)*.
- Голова ДАЛРУ доручив створити Національний центр підготовки лісових пожежних на базі лісгоспу у п. Десна та розробити та затвердити програми підготовки «Лісовий пожежний» і «Керівника гасіння лісових пожеж». Початок роботи - у лютому – березні 2023 р.
- В рамках процесу Forest Europe очікується надходження пожежних автомобілів та іншого необхідного обладнання з Європейського Союзу. Очікується надходження двох пожежних танків, 3 дронів та 2 запалювальних пристроїв для захисту персоналу під час гасіння пожежі в забруднених ВНП лісах.
- Проект HORIZON 2020 FirEUrisk запропонував наукові продукти оцінки поточного ризику пожежі для Полісся України.
- Пожежний період 2023 року не прогнозується як надзвичайно небезпечний. Катастрофічні пожежі аналогічні 2020 р. очікуються у 2024-2025 рр.

Поточний стан підготовки до пожежонебезпечного періоду 2023 р.

Північний захід: лісові пожежі в Поліському заповіднику 2009, 2017; на півночі і пн-сході лісові та торфові пожежі вздовж кордону, горять щороку. Південний-захід лісові та с.-г. пожежі, в т.ч. 2020 в районі н.п. Білокоровичі; Південний-схід лісові та с.-г. пожежі 2020 та ін. в трикутнику сіл Радча, Народичі, Литвинівка

Ризики виникнення пожеж багато в чому залежать від тісної співпраці філій з колишніми ЛГ АПК, місцевим населенням, фермерами, місцевою владою

Головна проблема пожежонебезпечного періоду 2023 і подальших: ВНП в лісах !!!!!

- Філіям як працюють на звільнених територіях та на територіях що межують з зоною бойових дій доводяться повноцінні і термінові завдання із заготівлі деревини для забезпечення потреб національної оборони, держави та власних потреб (Лиманська та інші) та ведення ЛГ, в тому числі, забезпечення охорони лісів від пожеж
- Картографічна інформація з порталу протимінної діяльності ДСНС не є доступною
- ЛГ як і раніше, відповідальні за попередження та гасіння пожеж в лісах, в тому числі, в лісах з ВНП. ДСНС може сприяти гасінню, якщо немає інших пріоритетних задач
- Необхідна розробка принципів та спеціальна система боротьби з пожежами на територіях з ВНП в т.ч.:
 - Дії лісової охорони у випадку настання надзвичайної пожежної небезпеки
 - виникнення та розвитку пожежі, підходу її до населеного пункту
- Протягом березня квітня 2023 р. необхідно підготувати рубежі на дорогах з твердим покриттям за межами зон з ВНП, де пожежі будуть атаковані спільними силами ДП та ДСНС із дотриманням встановлених вимог безпеки персоналу.

Поточний стан підготовки до пожежонебезпечного періоду 2023 р.

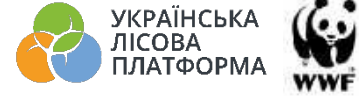
Ризики. З початку реформування є такі тенденції :

- суттєво знизилась ЗП лісового персоналу, є ризик відтоку кваліфікованих кадрів. До реформи ЗП водія пожежного автомобіля 3-5 тис. грн. Частина персоналу у ЗСУ.
- Не закупалась пожежна форма для ЛПС та лісової охорони;
- Збільшення площ ЛГ до 100 тис га вимагає наявності автомобілів для персоналу.
- Нові автомобілі, у т.ч. пожежні не закупалися;
- Всі наявні пожежні автомобілі та трактори віком 20-30 років і старше. Не вистачає водіїв та трактористів через низьку зарплату.
- Служба головного механіка послаблена. Капітальні ремонти техніки регулярно не проводились. Запасні частини не закупались. Штат слюсарів та зварювальників не підтримувався.
- Нові пожежні рукава та пожежні ранці не закупалися згідно нормативів (вітчизняне виробництво зруйновано).
- Камери виявлення пожеж частково втрачені, старі не відновлені, система виявлення в багатьох ЛГ не функціонує (азимути, радіостанції, чергові, тощо)

Висновки та рекомендації

1. Реформування націлено на посилення економічних аспектів лісового господарства (прибутки), отже інтенсивна співпраця з новоутвореним акціонерним товариством необхідна щодо збереження біорізноманіття, підвищення стійкості лісів до змін клімату та пожеж (економічно збиткова діяльність).
2. Важливо визначити частку фінансування еколого-орієнтованої діяльності лісових господарств націленої на паритет поколінь та інші цілі сталого розвитку у користуванні лісовими ресурсами.
3. Вплив війни суттєво скоротить прибутки від рубок лісу в зоні прямого та опосередкованого впливу - отже можливе збільшення інтенсивності в центральних та західних областях, як це відбувається із заготівлею дров.
4. Оскільки суттєвого покращення технічного забезпечення охорони лісів від пожеж не очікується пріоритетом повинно бути навчання ЛГ персоналу базовим правилам недопущення пожеж, впровадженню наукових продуктів прогнозування ризиків пожеж, співпраці з іншими відомствами місцевою владою та населенням.
5. Пріоритетами у лісівництві є переформування чистих соснових насаджень, збільшення частки природного поновлення, формування стійких до пожеж ландшафтів.
6. Центр моніторингу пожеж готовий розпочати закладання мережу демонстраційних ділянок з природнього відновлення лісів та моніторингу їх біорізноманіття

Дякую за увагу!

Зібцев С.В.,

Кафедра лісівництва, Національний університет біоресурсів та
природокористування України

Регіональний Східноєвропейський центр моніторингу пожеж